

УДК 930

AGRARIAN POLICY OF THE GOVERNMENT OF P. SKOROPADSKY: A MODERN VIEW

АГРАРНА ПОЛІТИКА УРЯДУ П. СКОРОПАДСЬКОГО: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Burylov K. / Бурилов К.В.

postgraduate student in history and archaeology / аспірант з історії та археології

VOLODYMYR DAHL EAST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY

Kyiv, 17 John Paul II Street, 01042

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,

Київ, Іоанна Павла II 17, 01042

Анотація. У статті розглянуто та проаналізовано наукові праці учених, які вивчали питання аграрної політики уряду П. Скоропадського. Звернута увага на проект аграрної реформи В.Г. Колокольцева. Оцінені декларативні наміри Української Держави стосовно аграрної політики та їх реальне втілення в життя. Наголошено на науково-практичній значимості подальшого вивчення аграрної політики періоду визвольних змагань українського народу, періоду, що розглядається.

Ключові слова: аграрна політика; П.П. Скоропадський; В.Г. Колокольцев; Українська Держава; УНР; УЦР; Німеччина; Четвертний союз.

Abstract. The article examines and analyzes the scientific works of scientists who studied the agrarian policy of P. Skoropadskyi's government. Attention was drawn to the agrarian reform project of V.G. Kolokoltseva. The declarative intentions of the Ukrainian State regarding the agrarian policy and their actual implementation are evaluated. The scientific and practical significance of the further study of the agrarian policy of the period of the liberation struggles of the Ukrainian people of the period under consideration is emphasized.

Keywords: agrarian policy; P.P. Skoropadskyi; V.G. Kolokoltsev; Ukrainian State; UPR; UCR; Germany; Central Powers.

Вступ

Погляди на аграрну політику уряду П. Скоропадського навіть на ранніх етапах сучасної Незалежної України залишалися заангажованими. Через дуже ліві погляди населення, що довгі роки формувалися під впливом радянської пропаганди, правління Гетьмана сприймалось як реакція на революцію консервативно налаштованої політичної еліти. А сам П. Скоропадський вважався маріонеткою в руках окупаційної адміністрації і був поставлений лише для того, щоб здійснювати реквізицію хліба у селян задля виконання договору по забезпеченню Німеччини продовольством. Тому, на наш погляд, актуальним є уточнення окремих аспектів суті аграрної політики Гетьманату з

урахуванням сучасних доробок науковців. Огляд окремих надбань дослідників і складає мету та завдання нашої статті.

Основний текст.

Сучасність характеризується взаємовпливом, по-перше, відкритості джерел про історичне минуле українського народу; по-друге, впливом більш ніж тридцятирічного існування Незалежної України з появою і впровадження нового світоуявлення. Все це суттєво змінило ментальність та відношення всього українства до подій минулого в історії. Досить серйозно змінився і кут зору на корисність приватної власності загалом і для розвитку сільського господарства зокрема. Характерним прикладом виступає «Грамота до всього українського народу» з її «декларативними» положеннями щодо права приватної власності та приватного підприємництва. Нині вони сприймаються середньостатистичним сучасним українцем як щось само собою зрозуміле та дуже логічне, але тодішні лівоналаштовані політичні діячі, інтелігенція та пролетаризовані селяни сприйняли такі наміри, і навіть у радянські часи сприймали як консервативну реакцію та відступ від соціалістичних здобутків революції. Дуже доцільно з цього приводу дослідник Р.Я. Пиріг в своїй статті «Земельна реформа Павла Скоропадського: німецький вплив» наводить висловлювання відомого українського фінансиста Х. Лебідь-Юрчика, який вважав законопроект аграрної реформи Скоропадського найбільш прогресивним у своєму часі, порівнюючи його з новозеландським. Сам П. Скоропадський наголошував: «Ніколи ще аграрне питання не було так близько до свого розумного вирішення, як у листопаді 1918 року на Україні»[1].

Дослідження істориків зламу ХХ – ХХІ ст. та, особливо, перших двох десятиліть нинішнього, набагато об'єктивніше стали підходити і до висвітлення діяльності П. Скоропадського. Особливий внесок у розробку проблем другої половини ХІХ – початку ХХ століть загалом та аграрної політики Уряду П. Скоропадського зробили: О.П. Реєнт, О.М. Тараненко, Р.Я. Пиріг та ін.

Зазначимо, що на початку 1918 року формування української державності відбувалося в надзвичайно складних умовах – в Україні перебувала німецько-австрійська армія, котра дуже швидко вибила більшовицькі війська з усієї окупованої ними території. Присутність півмільйонної армії країн Четвертого союзу посилила реакціоністські настрої серед поміщиків та заможних селян, котрі вимагали повернення приватної власності на землю, а пролетаризовані селяни, навпаки, відстоювали соціалізацію землі.

Така гостра соціально-політична ситуація та неспроможність Центральної Ради вибудувати розгалужений адміністративний апарат управління по всій державі задля контролю ситуації в провінціях, створила умови для перевороту. 30 квітня прибічники П. Скоропадського захопили всі державні установи в Києві, що призвело до закінчення першого етапу існування Української Народної Республіки, а замість неї постала Українська Держава на чолі з Гетьманом Скоропадським.

Про початкові наміри П. Скоропадського стосовно земельної політики ми можемо дізнатися із опублікованої одразу після перевороту «Грамоти до всього українського народу», яка скасовувала всі розпорядження УЦР та російського тимчасового уряду й відновлювала право приватної власності – як фундаменту культури і цивілізації[2].

Вже на зламі ХХ-ХХІ ст., у своїй дисертаційній роботі Г.В. Терела дуже слушно зазначає, що такі діячі Центральної Ради та Директорії, як В. Винниченко, П. Христюк та ін. звинувачують уряд П. Скоропадського у реставрації дореволюційних відносин та здійсненні поміщицьких каральних експедицій проти селян. Але задля об'єктивності необхідно зацентувати увагу на тому, що з початку 1918 року окупаційні війська та поміщики чинили відповідні розправи із селянами і УЦР не була спроможною зупинити каральні акції. З приходом до влади П. Скоропадський буде намагатися вплинути на такий перебіг подій та запровадить тимчасові правила відшкодування збитків, але це так і не зупинить свавілля з обох сторін.

Треба враховувати, що Українській Державі у спадщину від Української Народної Республіки дісталися зовнішньо-політичні зобов'язання щодо постачання продовольства Німеччині та Австро-Угорщині, а також окупаційні війська на всій території. Обидва даних фактора сприяли ще більшому загостренню ситуації на селі, а саме з весни 1917 року незаможні селяни розпочали наймасштабніші грабінницькі акції, які супроводжувалися розграбуванням та захопленням поміщицьких господарств.

У своїй статті «Гетьманський режим і селянство: причини конфронтації» дослідник О.П. Михайлюк дуже точно зауважує, що гетьманський уряд здійснював подібні дії до політики УЦР та навіть Тимчасового уряду щодо централізованої реквізиції сільськогосподарської продукції. Урядом Української Держави була впроваджена централізована система хлібозаготівель, яка передбачала вилучення за твердими цінами хліба у

селян[3]. Гетьманат був вимушений вдаватися до таких радикальних заходів, оскільки ще 6 квітня 1918 року фельдмаршалом Германом Айхгорном був виданий наказ «Про засів полів». Причиною появи такого наказу є реальна ситуація, яка склалася в аграрному середовищі Української Народної Республіки, що характеризувалася розоренням села, падіння виробництва та навіть загрозою голоду для самої України. Німецьке командування об'єктивно звертало увагу УЦР на незасіяність навіть придатних до сільського господарства земель, що може стати результатом зриву поставок продовольства до Німеччини, що є по суті не виконанням УНР міждержавної угоди перед державами-союзниками. У відповідь на свої побоювання німецьке керівництво не отримало зваженої реакції від уряду УЦР, ба більше, деякі представники Ради Народних Міністрів навіть пропонували вимагати відкликання фельдмаршала Г. Айхгорна або вивести німецькі війська з УНР.

Повертаючись знову до дисертаційної роботи Терели Г.В., а саме до тієї її частини в якій дослідниця звертає увагу на напрямки праць, присвячених висвітленню історії аграрної політики гетьманату, зокрема наводить характеристики визначень радянської історіографії стосовно П. Скоропадського, що характеризують його як політичну маріонетку в руках німецько-австрійського командування, який мав собі на меті встановити дореволюційні відносини на селі [4]. Навіть деякі сучасні дослідники роздумуючи в парадигмі радянської історіографічної концепції критикують ті дії уряду Української Держави, що були відповідні наказу «Про засів» Г. Айхгорна.

Але сучасні обставини змушують українців змінити своє сприйняття німецько-українських відносин. Воєнно-політичний аспект таких взаємин можна охарактеризувати наступним чином: солдати німецько-австрійських військ, віддаючи своє життя та проливаючи власну кров, звільняють УНР від більшовицької навали, а українці допомагають тримати економічний фронт та здійснюють поставки продовольства до держав-союзниць. Згідно господарської угоди Українська Держава зобов'язувалась поставити Німеччині та Австро-Угорщині 75 млн. пудів хліба, але якщо звернути увагу на план продовольчої розкладки, який був запроваджений під час першої більшовицької окупації, з України необхідно було вивести до Радянської Росії 50 млн. пудів хліба лише протягом трьох місяців, а надлишок хліба визначався у розмірі 278,8 млн. пудів! Сьогодні ми знаємо якою страшною трагедією обернулася більшовицька

політика колективізації для українців. Даний історичний факт абсолютно по новому дозволяє українцям подивитися на економічну сторону взаємовідносин з країнами Четвертого союзу.

Говорячи про аграрну політику уряду П. Скоропадського неможливо оминати увагою одного із головних її архітекторів – міністра земельних справ В.Г. Колокольцева. Саме за його ініціативою до Ради міністрів був поданий законопроект під назвою «Тимчасовий закон про порядок набування і позбування земель на території Української Держави». Даний проект закону дозволяв купувати селянинові 25 десятин землі[5]. Взагалі, головний сенс аграрної реформи В.Г. Колокольцева полягав у тому, щоб держава викупила у поміщиків надлишкові землеволодіння і продала селянам, але проект такого закону був відкинутий членами урядової комісії, тому втілити його в життя не вдалось. Після ідеологічного непорозуміння з чиновниками Міністерства земельних справ В.Г. Колокольцев вирішив подати у відставку.

Загалом за понад чотири роки Першої світової війни та революції стан справ в аграрному секторі економіки можна охарактеризувати як катастрофічний. Пролетаризовані селяни діючи в контексті політики соціалізації землі, котру проводила УЦР, розграбовували поміщицькі маєтки, підприємства та цукроварні. На самовільно зайнятих поміщицьких землях, «нові господарі» не здійснювали ефективного господарювання. В свою чергу поміщики використовуючи окупаційні війська та гетьманський уряд намагалися помститися таким селянам, що ще більше розорювало село. Намагання хоч якось стабілізувати ситуацію, змусило уряд Української Держави прийняти ряд законів, зокрема, «Про заходи боротьби з розрухою сільського господарства», що передбачав залучення селян до сільськогосподарських робіт. Згідно «Закону про право на врожай 1918 р. на території Української Держави» поміщикам поверталась їх власність та встановлювалась державна монополія на хліб, що викликало виправдане незадоволення як селянства так і поміщиків.

Висновки. Аграрна політика уряду Скоропадського потребує детального сучасного вивчення та аналізу, що є особливо актуальним за тих умов, коли Україна в умовах збройної агресії Росії продовжує вирішувати подібні питання в аграрній сфері, подібні тим, що не змогли вирішити уряди Української Народної Республіки та Української Держави в дуже подібних умовах збройної агресії Радянської Росії.

Література

1. Пиріг Р. Я. Земельна реформа Павла Скоропадського: німецький вплив/Український селянин: Зб. наук. пр. — Черкаси, 2008. — 15 с.
2. Грамота до всього українського народу // *Державний Вістник*.— 1918, 16 травня. — №1.
3. Михайлюк О.П. Гетьманський режим і селянство: причини конфронтації: Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Всеукраїнська наукова конференція 19-20 травня 2008 р. Збірник. – К.: Видавництво імені Олени Теліги. – 2008. – 260 с.
4. Терела Г. Аграрна політика Української Держави П. Скоропадського: Автореферат дис. канд. іст. наук. – Запоріжжя, 2000. – 15 с.
5. Корновенко С.В. В.Г. Колокольцев і аграрна реформа П. Скоропадського: Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Всеукраїнська наукова конференція 19-20 травня 2008 р. Збірник. – К.: Видавництво імені Олени Теліги. – 2008. – 200 с.

***Abstract.** The article examines and analyzes the scientific works of scientists who studied the agrarian policy of P. Skoropadskyi's government. Attention was drawn to the agrarian reform project of V.G. Kolokoltseva. The declarative intentions of the Ukrainian State regarding the agrarian policy and their actual implementation are evaluated. The scientific and practical significance of the further study of the agrarian policy of the period of the liberation struggles of the Ukrainian people of the period under consideration is emphasized.*

***Keywords:** agrarian policy; P.P. Skoropadskyi; V.G. Kolokoltsev; Ukrainian State; UPR; UCR; Germany; Central Powers.*

Науковий керівник: д.і.н., проф. Михайлюк В.П.

Статья надіслана: 19.09.2023 р.

© Бурилов К.В.